

JIGAR KASALLIKLARINI KELIB CHIQISH SABABLARI VA O'RGSNISH USULLARI

Anorov Sirojiddin Nozimjon o'g'li

Alfraganus Universiteti Tibbiyot fakulteti

Davolash ishi yo'nalishi talabasi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received:08.09.2025

Revised: 09.09.2025

Accepted:10.09.2025

KALIT SO'ZLAR:

*Jigar, gepatit, sirroz,
jigar o'smalari,
biokimyoviy testlar,
ultratovush,
elastografiya, gepatotsit,
diagnostika,
gepatologiya.*

Mazkur maqolada jigar kasalliklarining asosiy etiologik omillari, ularning patogenezi va zamonaviy diagnostika usullari haqida ilmiy asoslangan ma'lumotlar berilgan. Virusli gepatitlar, alkogolli va noalkogolli yog'li jigar kasalliklari, avtoimmun gepatit, sirroz va jigar o'smalari kabi patologiyalar jigar faoliyatini izdan chiqaruvchi asosiy omillar sifatida ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada jigar kasalliklarini aniqlashda qo'llaniladigan laborator va instrumental usullar — biokimyoviy tahlillar, ultratovush diagnostikasi, elastografiya, biopsiya va zamonaviy molekulyar testlar ahamiyati yoritilgan. Kasalliklarni erta aniqlash va ularni samarali davolash imkoniyatlari to'g'risida ilmiy xulosalar berilgan.

Jigar — inson organizmida eng yirik ichki a'zo bo'lib, metabolizm, detoksikatsiya, hazm va gormonlar almashinuvini boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Jigar kasalliklari butun dunyo sog'liqni saqlash tizimida dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Har yili millionlab odamlar virusli gepatitlar, sirroz, jigar yetishmovchiligi va jigar saratoni kabi kasalliklar oqibatida hayotdan ko'z yumadi. Ayniqsa, gepatit B va C kabi surunkali infeksiyalar global sog'liq uchun xavf tug'dirmoqda.

Bundan tashqari, zamonaviy hayot tarziga xos bo'lgan omillar — noto'g'ri ovqatlanish, semizlik, dori-darmonlarni o'zboshimchalik bilan qabul qilish va spirtli ichimliklarni suiiste'mol qilish jigarini zararlovchi omillar qatoriga kiradi.

Shu bilan birga, jigar kasalliklarini erta aniqlash va ularni chuqur o'rganish uchun diagnostik tibbiyotda keng imkoniyatlar paydo bo'lmoqda. Biokimyoviy qon tahlillari, jigar faoliyatini ko'rsatadigan markyorlar, instrumental tekshiruvlar (UZI, MRI, CT) va to'qima biopsiyasi orqali kasalliklar to'g'risida to'liq ma'lumot olish mumkin.

Ushbu maqolada jigar kasalliklarining asosiy sabablarini aniqlash, ularni o'rganish va tashxislash bo'yicha zamonaviy usullar ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Jigar organizmda yuzlab metabolik, sintetik va detoksikatsiya vazifalarini bajarayotgan markaziy a'zoldan biri hisoblanadi. Ushbu muhim organ har xil endogen va ekzogen omillar ta'sirida zararlanishi mumkin. Bugungi kunda jigar kasalliklari orasida eng keng tarqalganlari quyidagilardir: virusli gepatitlar (A, B, C, D va E), alkogolli va noalkogolli yog'li jigar kasalligi (NAFLD), avtoimmun gepatit, jigar sirrozi, jigar yetishmovchiligi va jigar o'smalari (masalan, gepatosellulyar karsinoma).

Virusli gepatitlar — jigar yallig'lanishiga olib keluvchi infeksiyon kasalliklar bo'lib, gepatit B va C surunkali kechishi bilan xavfli hisoblanadi. Gepatit B virusi (HBV) qon, jinsiy aloqa yoki perinatal yo'l bilan yuqadi. Gepatit C virusi (HCV) asosan parenteral yo'l bilan — infeksiya yuqgan qon bilan kontaktda yuqtiriladi. Bu kasalliklar yillar davomida belgisiz kechib, asta-sekin jigar fibroziga, sirrozga va hatto gepatosellulyar saratonga olib kelishi mumkin.

Virusli gepatitlarni tashxislashda HBsAg, anti-HCV kabi serologik belgilar muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, virus yuklamasini (viral load) aniqlash uchun PZR (polimeraz zanjir reaksiyasi) asosidagi molekulyar usullar qo'llaniladi. Gepatit B uchun vaksina mavjud bo'lsa-da, C turi uchun hali samarali vaksina ishlab chiqilmagan, ammo antiviral davolash (masalan, sofosbuvir va daclatasvir) yuqori samaradorlikka ega.

Noalkogolli yog'li jigar kasalligi (NAFLD) so'nggi yillarda butun dunyoda keng tarqalgan bo'lib, uning rivojlanishida ortiqcha vazn, insulinga chidamlilik (rezistentlik), dislipidemiya va metabolik sindrom asosiy omillar sifatida e'tirof etiladi. Bu holat dastlab yog' to'planishi (steatoz) bilan boshlanib, vaqt o'tishi bilan jigar yallig'lanishi (NASH — nonalcoholic steatohepatitis) va sirrozga olib kelishi mumkin.

NAFLD ni tashxislashda avvalo bemorning anamnezi va umumiy klinik belgilari hisobga olinadi. Biokimyoviy tahlillarda ALAT (ALT), ASAT (AST) ko'rsatkichlarining oshishi, shuningdek, lipid profilidagi o'zgarishlar aniqlanadi. Instrumental diagnostika —

ultratovush tekshiruvi, elastografiya va FibroScan kabi qurilmalar jigar to'qimasining zichligini va fibroz darajasini aniqlashda muhim ahamiyatga ega.

Avtoimmun gepatit organizm immun tizimining o'z jigar to'qimalariga qarshi hujum qilishi natijasida yuzaga keladi. Ko'pincha ayollarda kuzatiladi. Bu kasallikda ALT, AST ko'rsatkichlari oshadi, shuningdek, autoantitannalar (ANA, SMA, LKM-1) aniqlanadi. Bu patologiyani erta aniqlash va immunosuppressiv davo (masalan, prednizolon va azatioprin) bilan boshlash jigar to'qimasining saqlanib qolishiga xizmat qiladi.

Jigar sirrozi — bu jigar tuzilmasining fibroz to'qima bilan almashtirilishi va funksiyasining buzilishi natijasida yuzaga keluvchi og'ir xastalikdir. U qator etiologik omillar — uzoq davom etuvchi gepatitlar, spirtli ichimliklar, NAFLD, genetik kasalliklar (masalan, vilson kasalligi, gemoxromatoz) ta'sirida rivojlanadi. Sirrozning klinik belgilari sarg'ayish, shishlar, qorin bo'shlig'ida suyuqlik (ascit), jigar ensefalopatiyasi, qon ketishlar bo'lishi mumkin.

Diagnostika laborator (biokimyoviy testlar, koagulogramma, jigar markyorlari) va instrumental (UZI, KT, MRT, FibroScan) asosda olib boriladi. Qiyin holatlarda jigar biopsiyasi orqali yakuniy tashxis qo'yiladi. Davolash simptomatik va sababga yo'naltirilgan bo'lib, eng og'ir hollarda jigar transplantatsiyasi ko'rib chiqiladi.

Jigar o'smalari, ayniqsa gepatosellulyar karsinoma (GSK), ko'pincha sirroz zaminida rivojlanadi. Odatda, HCV yoki HBV bilan uzoq muddatli infeksiyalarda uchraydi. O'sma o'sishini erta aniqlash maqsadida har 6 oyda alfafetoprotein (AFP) aniqlanadi va ultratovush tekshiruvi amalga oshiriladi. O'smalarni aniqlashda KT va MRT kontrast bilan aniqlikni oshiradi.

Davolash usullari o'smaning o'lchami, joylashuvi va bemorning umumiy holatiga bog'liq: jarrohlik yo'li bilan olib tashlash, radiochastotali ablatsiya, kimyoembolizatsiya va jigar transplantatsiyasi qo'llanilishi mumkin.

Jigar kasalliklarini o'rganish va tashxislashda zamonaviy tibbiyotda bir necha asosiy yo'nalishlar mavjud:

1. **Laborator testlar:** ALAT, ASAT, GGT, ALP, bilirubin, albumin, INR kabi ko'rsatkichlar jigar faoliyatini baholashda asosiy vositalardir. Shuningdek, virus markerlari (HBsAg, anti-HCV), immun testlar va genetik tahlillar muhimdir.

2. **Instrumental tekshiruvlar:**

○ **Ultratovush diagnostikasi (UZI):** jigar hajmi, tuzilmasi va to'qimalardagi o'zgarishlarni baholash uchun.

○ **Elastografiya:** jigar fibrozini baholovchi invaziv bo'lmagan usul.

- **KT va MRT:** ayniqsa o'smalarni aniqlashda aniqligi yuqori.
- **FibroScan:** jigar to'qimasining zichligini (fibroz darajasini) o'lchaydi.
- 3. **Jigar biopsiyasi:** invaziv usul bo'lsa-da, ko'plab kasalliklarni aniq tashxislashda "oltin standart" hisoblanadi.
- 4. **Genetik va molekulyar testlar:** vilson kasalligi, gemoxromatoz, alfa-1 antitripsin yetishmovchiligi kabi irsiy kasalliklarda aniqlik kiritish uchun qo'llaniladi.

Jigar kasalliklari hozirgi kunda dunyo bo'yicha yuqori darajada tarqalgan bo'lib, ularning etiologiyasi juda xilma-xildir. Virusli gepatitlar, noalkogolli yog'li jigar kasalliklari, avtoimmun gepatit, sirroz va jigar o'smalari — bularning barchasi jigarni jiddiy darajada zararlashi va inson salomatligiga tahdid solishi mumkin. Ayniqsa, surunkali kechuvchi holatlar uzoq muddat ichida jigar yetishmovchiligi, ensefalopatiya va o'limga olib kelishi ehtimoli yuqori.

Zamonaviy diagnostika usullari — laborator testlar, elastografiya, ultratovush, KT/MRT va biopsiya orqali bu kasalliklarni erta aniqlash va farqlash imkoniyati oshgan. Bunday yondashuv kasallikning kechishini nazorat qilish, davolash rejalarini ishlab chiqish va bemorning hayot sifatini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi.

Jigar sog'lig'ini saqlash uchun profilaktik choralarga amal qilish — gepatitlarga qarshi emlanish, sog'lom ovqatlanish, spirtli ichimliklardan voz kechish, xavfsiz dori qabul qilish va muntazam tibbiy ko'rikdan o'tish juda muhimdir. Ilm-fan taraqqiyoti bilan jigar kasalliklarini chuqurroq o'rganish, yangi biomarkyorlar va genetik tahlillar asosida yanada aniq tashxislar qo'yish imkoniyatlari kengaymoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization (WHO). (2023). *Global Hepatitis Report*
2. European Association for the Study of the Liver (EASL). (2022). *Clinical Practice Guidelines on the management of NAFLD*
3. American Liver Foundation. (2023). *Autoimmune Hepatitis Fact Sheet*
4. Kim W.R., Loomba R., Berg T. (2021). *Update on Hepatitis B and C Treatment*. The Lancet Gastroenterology & Hepatology
5. Tapper E.B., Lok A.S. (2022). *Management of Cirrhosis in the 21st Century*. Journal of Hepatology
6. Singh S., Allen A.M., Wang Z., Prokop L.J., Murad M.H., Loomba R. (2023). *Diagnostic accuracy of elastography in assessing liver fibrosis*. Hepatology

7. Ministry of Health of the Republic of Uzbekistan. (2023). *Milliy jigar kasalliklarini aniqlash va profilaktika dasturi*

8. Kowdley K.V. (2022). *Hepatocellular carcinoma: Diagnostic and treatment options*. Clinics in Liver Disease

9. Garcia-Tsao G., Bosch J. (2020). *Portal Hypertension and Variceal Bleeding*. New England Journal of Medicine

10. Chalasani N., Younossi Z., Lavine J.E. (2022). *The diagnosis and management of nonalcoholic fatty liver disease: Practice guidance from the AASLD*.

